

Tillbaka till naturen?

Sommaren är nästan här och det vore behändigt att på Rousseauskt vis kunna konstatera ”tillbaka till naturen”. Men nu har de lärde kommit fram till att Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) aldrig har skrivit precis just så. Nästa gång sommarstugan eller segelbåten lockar får ni således lov att precisera att ”tillbaka till naturen trots att Rousseau inte strikt taget uttryckt sig så”.

Ja, vad förespråkade den store upplysningstänkaren egentligen? Citatet i fråga brukar användas som sammanfattning av innehållet i hans uppfostringsroman *Émile eller om uppfostran* (*Émile ou de l'éducation*) som utkom den 22 maj 1762, det vill säga nästa på dagen för 250 år sedan. I juni har det dessutom förflutit 300 år sedan Rousseaus födelse.

Gäller det att peka på en höjdpunkt i Rousseaus litterära verksamhet är det just våren 1762. En dryg månad före *Émile* utgav han nämligen verket *Om samhällsfördraget* (*Du contrat social*), vars radikala krav på jämlikhet och medborgerlig ansvarskänsla anses ha bidragit till både amerikanska och franska revolutionen. Många har följaktligen hyllat Rousseau som den första sanna frihetskämpan. Andra har påpekat att hans krav på att individen bör rätta sig efter allmänviljan gav upphov till 1900-talets totalitära regimer. Enligt dem borde han snarast uppfattas som den första kommunisten eller fascisten.

Ett annat evigt tvistemål är om Rousseau överhuvudtaget var en upplysningsman, eftersom han i motsats till sina samtida filosofer inte alls var en framstegsoptimist. Enligt honom var vetenskapens uppfinningar och dess praktiska tillämpningar roten till mänsklighetens alla samhällsproblem. Överskottet skapade snabbt en orättvis hierarki som överklassen med alla medel försöker bevara med lagen och svärdet. Just därför har ett undertryckt folk rätt att revoltera mot härskare som inte förverkligar allmänviljan. Rousseau kan således med rätta också betecknas som romantiker.

Frihetskämpe, fascist, upplysningsman, romantiker – alla dessa karakteriseringar har använts i tolkningarna av verket *Émile* som är en tillämpning av Rousseaus samhällssyn på individnivå. I denna fiktiva berättelse tar Rousseau hand om den föräldralösa pojken *Émile* och uppfostrar honom på landsbygden i ständig växelverkan med naturen. *Émile* får fritt ge utlopp för sina känslor och impulser, men Rousseau ser till att pojken konkret bär konsekvenserna av detta utan att dock direkt skada sig själv. *Émile* inser på detta sätt stegvis sambandet mellan följd och verkan och mognar slutligen till en rationell och moraliskt ansvarskännande individ.

Inte underligt att många anser att pedagogikens idéhistoria är en kedja av fotnoter till Rousseau. Tidvis har man kraftigt bejakat hans tro på naturen som lärare, tidvis har man fördömt den som naiv och farlig. Som förälder, lärare och utbildningshistoriker står jag ofta och tvekar. Men när sommaren nalkas är det nog *Émile* som är guideboken.

Henrik Meinander, HBL 26.5.2012